

‘Ko e To‘oto‘o konga lalahi ‘o e Palani Taimi-lōloa ki he 2024-2034’

AK
HAVE
YOUR
SAY

Tongan

► Fakatupulekina ‘etau loto vivili, pea mo fakalelei ‘i ‘a e ngaahi fakafe‘ātungia ‘oku ha‘u fakataha mo ‘etau patisetí

‘Oku fakataumu‘a ‘emau fokotu‘u palani taimi lōloá ki hono fakamālohia ‘a e loto vivili ‘a ‘Aokalani ki he ngaahi me‘a fakapa‘anga’ mo e ngaahi me‘a fakatu‘asino’, pea ‘i he taimi tatau, ke fakalelei‘i ‘a e ngaahi fakafe‘ātungia ‘oku ha‘u fakataha mo e patisetí.

Ko ‘emau fokotu‘ú ‘oku fakapalanisi ki he:

- fakalele ha tefito‘i ngāue mo e ngaahi polokalama pē ‘i loto, ‘e fe‘unga mo e me‘a ‘oku mau ma‘u’
- fai ha fakamole lahi ange ‘i he ngaahi feitu‘u ‘oku ‘i ai ‘a e fiema‘u vivili.

‘Oku kau ki ai ‘a e pa‘anga ‘e \$39.3 piliona ‘i he capital investment pea pa‘anga ‘e \$71.9 piliona ki he fakakātoa ‘o e fakamole ki hono fakalele ‘a e ngāue’ ki he ta‘u ‘e 10. ‘E kau atu foki mo hono fakalakalaka‘i ‘o ‘Aokalani ki he ta‘u ‘e 10 ka hoko maí, ‘aki ha fakamoleki ha pa‘anga ‘e \$14.7 piliona ki he ngaahi koloa fefonoga‘aki ‘i he halá. Ko e fakamole eni ke to e oma ange ‘a e ngāue ki he fefononga‘aki ‘a e kakaí ‘i he pasi mo e lēlue, to e falala‘anga ange pea mo faingofua ange hono ngāue‘aki’. ‘Oku to e kau atu ki ai foki mo e pou pou mālohi ke kei loto vivili ‘a ‘Aokalani ‘i he ngaahi tāfea ‘e hoko mai ‘i he kaha‘ú.

‘I he ‘emau palani fokotu‘u’ - ‘a ia ‘oku mau ui ko e ‘loto‘i fokotu‘u’ ké ke ngāue‘aki eni ki hono fakahoa ki ha fili ‘si‘i’ pe ‘lahi’ – ‘oku hiki ‘a e ngaahi totongi rate fakakātoa ki ha ‘api ‘oku faka‘avalisi hono mahu‘inga’ ‘o pehe ni:

- Pēseti ‘e 7.5 ki he ‘uluaki ta‘ú
- Pēseti ‘e 3.5 ki he ta‘u hono uá
- Pēseti ‘e 8 ki he ta‘u hono tolú
- ‘Oua to e lahi hake ‘i he pēseti ‘e 3.5 he ta‘u ki he ngaahi ta‘u hoko atú

‘A ia ‘e kau heni mo e ngaahi liliu ki ha ngaahi rate kuo ‘osi fai e sio ki ai, pea ‘e ‘ikai ke to e hoko atu ‘a e palani na‘e fai ‘i he kuo hilí ki hono holoki māmālie ‘a e vahevahe ‘o e ngaahi rate na‘e totongi’ ‘e he ngaahi fale ngāue‘anga fakapisinisi.

‘Oku ‘i ai foki mo e ngaahi fili ke fai pea mo e ngaahi fakafetongi ki he founa te tau ala fakapa’anga ai ‘a e ngaahi ngāue mo e ngaahi polokalama kuo tau fokotu’ú, ‘o hangē ko hono fokotu’ú ‘a e Pa’anga Tokoni ma’ae Kaha’u ‘o ‘Aokalani’(Auckland Future Fund). Ko e sino’i pa’anga tokoni mei heni te ne fakasi’isi’i ‘a e lahi ‘etau fakafalala ke tokoni’i fakapa’anga ‘e he totongi rates ‘a ‘etau ngaahi palani. ‘Oku kau atu ki ai ‘a e fokotu’u ke ‘ohake katoa ‘a e toenga shares ‘oku to e ‘i he Auckland International Airport Limited(AIAL) ki he pa’anga tokoni ko eni’, pea ke fakafaingofua ki he pule ‘o e pa’anga tokoni’ ke ne fai tu’utu’uni pe te ne fakatau atu ha ni’ihi ‘o e shares, pē ko e katoa ‘o e ngaahi shares. Ko e ‘uhi ko e ngaahi taumu’a ‘a e sēniti tokoni ko eni’, ‘e kau ai hono vahevahe ‘o e pa’angá ki ha ngaahi fakahū pa’anga (investment) kehekehe ke si’isi’i ha ‘ane mole fakataha, pea ‘oku mei mei totonu ke tau pehē ko e kongá lahi, ‘o kapau ‘e ‘ikai fakatau katoa ‘a e toenga pa’anga shares ‘i he AIAL, ‘e fakatau atu māmālie pe ‘o ‘osi.

‘Oku mau to e fokotu’u foki ke lisi atu ‘a e ngaahi ngāue ‘oku fai ‘i he Taulanga ‘o ‘Aokalani,’ pea faka’aonga’i ‘a e pa’anga mei ai ke tokoni ki hono kamata’i ‘a e fo’i sēniti tokoni ko eni, pea ‘i he taimi tatau, ‘e kei pule’i pē ‘e he kosili ‘a e kelekele ‘oku ‘i ai ‘a e taulangá pea mo e ngaahi uafú.

Ngaahi me’a ke tau fili mei ai ‘oku Si’i mo Lahi pea mo e ngaahi faingamālie Fakafetongi

Ka ‘oku ‘i ai ‘a e ngaahi founa kehe ange. Te tau ala fai ke lahi ange pe si’i ange ‘i he palani kuo tau fokotu’ú.

Ko e fai ha ngāue si’isi’i, ‘e fakamole si’isi’i ‘i ha ki’i taimi nounou kā ‘e ‘i ai ‘a e fiema’u ke ta’ofi pe holoki ha ngaahi polokalama mo ha ngaahi tu’unga ngāue, pe ko ‘ene fakatau’i ‘a e fakalalakaká. ‘E kau ki heni ‘a e holoki lahi ki he ngāue ‘a e ngaahi pasí, ‘ikai ha pa’anga tokoni ki ha ngaahi ouau polokalama lalahi, ‘ikai to e ‘i ai ha pa’anga lahi ki he fakamole ‘i he polokalama ki he vilitaki ki mu’a ‘i ha taimi tāfea pea tu’utu’u mo e ngaahi tafá’aki hangē ko e fakalalakaká ‘a e komiunití, ngaahi polokalama fakafiefia ‘i he komiunití, ngaahi pa’anga tokoni fakavahefonuá, ko e ‘aati ‘a e kakaí, ko hono tokangaekina ‘o e va’i ‘uha ‘oku tafe ‘i he taimi ‘uhá, tokangaekina ‘o e ngaahi me’a fakatu’utāmaki ki he mo’uí, Polokalama tokangaekina ‘o e malu ‘a e fonuá mei ha mahaki pe ko e fanga ki’i monumanu fakakina ‘e hū mai ki Nu’usila ni pea mo e ngaahi ngāue tokangaekina ‘o e ‘ātakaí pea pehē ki he ta’ota’ofi ‘o e fanga manu ‘oku fakakiná. Ko e founa ko eni ‘oku fiema’u ki ai ‘a e hiki si’isi’i pē ki he ngaahi tu’unga totongi ‘o e rates ‘i ha ki’i taimi nounou pea ‘e iku ki ha tu’unga ma’ulalo ‘a e mo’uá.

Ko hono fakakātoá, ko e lahi ange ‘a e ngāue ‘o hangē ko e fakaoma’i ange ‘a e fakahū pa’anga ke tupu ‘i he ngaahi ngāue ki he fefonoga’akí pea mo e vilitaki ki mu’a neongo ‘a e ngaahi liliu ‘i he ‘eá, ‘e lahi ange hono fakamolé ‘i ha ki’i vaha’a taimi nounou. ‘E malava ke kau atu ki ai ‘a e ngaahi polokalama fakafo’ou fakavavevave ki he ngaahi kolo iiki mo e kolo lalahí, ko e nga’unu vave ki ha tu’unga fakapa’anga lelei ki he ngaahi poate fakakoló, ‘o ‘ikai holoki ai hano fakapa’anga ki ha fa’ahinga poate fakalotofonua, ‘ikai ke ‘i ai ha fo’i sēniti ke fakataumu’a ki ai ‘a e lahi ‘e ma’u mei he fakatau ‘o e ngaahi koloa’, ko e fakapa’anga tokoni fekau’aki mo e ‘eá, pea to e fakafoki mai ‘a e ngaahi tokoni fakapa’anga ki he ngaahi polokalama lalahi ki mu’a ‘i he Covid-19, fakataha mo hono fakapa’anga e ngaahi taumu’a ngāue íkí. ‘E fiema’u ki heni ha hiki mā’olunga ‘a e tu’unga totongi rate pea mo e mo’uá ‘i he taimi nounou, ‘o kau ki ai mo e hiki hake ‘a e totongi rate ki he peseti ‘e 14 ki he ngaahi ‘api nofo’anga fakataautahá, ‘i he fuofua ta’ú.

‘Oku lahi ‘a e ngaahi me’a ke fai ha fakakaukau ki ai pea mo e ngaahi fili ke fai – ko ia ai, ‘oku mau kole atu ke ke fai mai ha’o lau ke tokoni ki he fakamaama ‘a e fili te mau fai. ‘Oku mau poupu’i atu ke ke lau ke lahi ange ‘a e ngaahi fokotu’u kuo mau fai, pea mo e ngaahi fili ‘oku ‘atā ke mou ma’u ‘i he ‘emau fakamatala fakapepa ki he ‘emau ngaahi talatalanoá kimu’a pea toki ‘omi ‘a ho’o fakamatala tokoni.

Ko e ngaahi founa eni ke ‘omi ai ‘a ho’o fakakaukau’

Ke ‘omai ho’o fakakaukau ki he ngaahi palopalema ko eni pe ko ha fa’ahinga me’a ‘i he ‘emau fokotu’ú ‘a ia ‘oku mahu’inga kiate koe. Te ke lava ‘o:

- ‘a’ahi hake ‘i he ngaluopé ki he [akhaveyoursay.nz/ourplan](https://www.akhaveyoursay.nz/ourplan)
- telefoni ki he 09 301 0101 pe
- ‘a’ahi hake ki he laipeli pe ko e senita ngāue tokoni fakakoló.

Kuo pau ke fakaa’u mai ‘a ho’o fakamatala tokoni ki mu’a ‘i he ‘aho 28 ‘o Mā’así.

Ko e ngaahi faitu’utu’uni faka ‘osi’, ‘e fai ia ‘i Sune 2024 pea ko e patiseti faka ‘osi’, ‘e ma’u atu ia ‘i he ngaluopé ‘i he [aucklandcouncil.govt.nz](https://www.aucklandcouncil.govt.nz)

